

PASAULIO GEOPOLITINĖS STRUKTŪROS PROBLEMA

Paulius Kavaliauskas

Vilniaus universitetas, Gamtos mokslų fakultetas, M. K. Čiurlionio g. 21/27, LT-03101 Vilnius

El. paštas: paulius.kavaliauskas@gf.vu.lt

Kavaliauskas P. PROBLEM OF THE GEOPOLITICAL STRUCTURE OF THE WORLD. *Annales Geographicae* 43–44, 2010–2011.

Abstract. The article deals with one of the most important concepts of geopolitics and political geography – geopolitical structure of the world. The methodological approach is presented by integral understanding of this idea and chorological, dynamic and nationhood layers of its territorial expression with 3 versions each of them were proposed. A concrete geopolitical structure of chorological type with 9 identified geopolitical plates was defined for the Lithuanian National Atlas as well as the main geopolitical axis of the world. The other proposal was made in the sphere of preparing the model of political map. A principal conclusion about insufficiency of standard cartographical image of it was made and recommendations about including the differentiation of the political type of states governing were produced. The both methodological themes are presented by special maps on the different kinds of geopolitical structure of the world. Unfortunately, the present development level of geopolitics or political geography is insufficient to produce yet all versions diversity of the space expression of geopolitical structure and is a task for the future.

References 71. Figs 3. In Lithuanian, summary in English.

Keywords: geopolitics, geopolitical structure, political geography, political map

Received: 15 August 2010, accepted 12 November 2010.

Įvadas

Atkūrusios valstybingumą mūsų šalies žiniasklaidoje ir politinių veikėjų leksikone ėmė mirgėti sovietmečiu tiesiog uždraustu buvęs „geopolitikos“ terminas (Kavaliauskas, 2000), nes Lietuva pateko į globalią saugumo ir bendradarbiavimo koncepciją, geopolitinių konstrukcijų griūtį (Baubinas, 1995). Dar 1991 metais prof. S. Vaitekūno iniciatyva „Minties“ leidykloje buvo išleista tarpukario Lietuvos geopolitinių darbų rinktinė (Lietuvos..., 1991), sudariusi galimybę šių dienų skaitytojui susipažinti ir įvertinti mūsų pirmųjų geopolitikų (K. Pakšto, S. Tarvydo, J. Paleckio) geopolitinės nuostatos ir tarsi priminusi išskirtinį geografų vaidmenį tarpukario Lietuvos geopolitikoje, ko, deja, dabar jau negalėtume teigti. Geografų plunksnai priklauso vos keletas straipsnių geopolitikos tematika (Baubinas, 1995; Daugirdas, 1996; Krupickaitė, 1996; Kavaliauskas, 2000; Vaitekūnas, 2002), neskaitant kai kurių pastaraisiais dešimtmečiais Vilniaus universiteto Geografijos ir kraštotvarkos katedroje parengtų baigiamųjų darbų. Be to, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute politinių mokslų pagrindu susiformavusi naujoji profesionalių šalies geopolitikų ir politologų karta (N. Aleksejūnas, G. Dabašinskas, J. Dementavičius, A. Grikenis, L. Kasčiūnas, Č. Laurinavičius, R. Lopata, E. Motieka, N. Statkus ir kt.), aktyviai besireiškianti tiek spaudoje, tiek internetinėje žiniasklaidoje, taip pat kiti į geopolitikos sferą retkarčiais užsukantys socialinių mokslų atstovai (G. Beresnevičius, R. Grigas, V. Radžvilas ir kt.), dažniausiai jau nebeturi geografinio išsilavinimo.

Dėl to vis silpnėja organiškai istoriniai geopolitikos ir politinės geografijos ryšiai, atsiranda labai abejotinos šių sąvokų traktuotės, įvairiai traktuojamų tarpusavio santykių versijos, plinta terminologiškai silpnai pagrįsti naujadarai, kaip „geopolitinis kodas“¹ ir pan.

¹Terminu „geopolitinis kodas“ oficialiojoje geopolitikoje bandoma įvardyti strateginių prielaidų visumą, kurią priima politinė valdžia, formuodama savo užsienio ir tarptautinę politiką (Lopata, Žalys, 1995; Колосов, Мироненко, 2002; Statkus ir kt., 2003; Kasčiūnas, 2004; Laurinavičius ir kt., 2005), kai lotyniškas žodis „kodas“ reiškia tik simbolių ar sutartinių ženklų sistemą, naudojamą slapta informacijai perduoti arba saugoti, taip pat specialius kompiuterijos bei genetikos terminus (Tarptautinių..., 2004).

Ypač daug „geopolitinio“ laisvumo atsiranda praktinėje politinėje veikloje bei su tuo susijusiame politikavime, politinio žemėlapių primityvokose interpretacijose ar net oficialiuose valstybiniuose dokumentuose (Kavaliauskas, 2000). Deja, netgi naujasis „Politikos mokslų enciklopedinis žodynas“ (Politikos..., 2007) minimos problemos neišsprendžia, nes geopolitikai jame skiriamas minimalus dėmesys, o politinė geografija praktiškai visai apeinama.

Geografiniame kontekste dabar ypatingą svarbą įgauna sąvoka „geopolitinė struktūra“ ir jos galimas interpretavimas, nes apie ją tenka kalbėti tiek pasauliniu, tiek regioniniu, tiek vietiniu (valstybės) mastu. Su šios sąvokos sampratos interpretavimo problema susidūrė ir Lietuvos nacionalinio atlaso (Lietuvos..., 2009) rengėjai, siekdami parodyti Lietuvos vietą Pasaulio geopolitinėje struktūroje. Bendra situacijos analizė bei geopolitinės literatūros apibendrinimas pareikalavo pažvelgti į geopolitikos sampratą plačiau, pabandyti kompleksiščiau suvokti ir geopolitinės struktūros sąvoką. Autoriaus atliktą geopolitinio konteksto metodologinį apibendrinimą ir atspindi šis straipsnis, kurio rengimo metodika rėmėsi loginiais (analizės, apibendrinimo, klasifikavimo, prognozės) ir kartografinio modeliavimo metodais.

1. Bendrosios nuostatos

Dėl minėtosios terminologinės ir dalykinės painiavos būtų tikslinga apibrėžti bazines geopolitines sąvokas, atsiribojant tiek nuo jų pirmųjų sampratų (Ratzel, 1897; Kjellen, 1917), tiek nuo dabartinių sofistinių išvedžiojimų ir sudėtingų apibrėžimų (Short, 1993; Taylor, 1993; Гаджиев, 1997; Дугин, 1997; Parker, 1998; Тихонравов, 1998; Agnew, 2002; Колосов, Мироненко, 2002; Городилов, 2003; Laurinavičius ir kt., 2005; Blacksell, 2006; Politikos..., 2007) visumos ir pateikti jas aiškesniu konstruktyvesniu pavidalu – taip, kaip jos yra vartojamos šiame straipsnyje. Tai būtų šios fundamentalios sąvokos:

politika – valstybės valdymo reguliavimo būdas siekiant nustatytų tikslų ir maksimaliai galimos valdžios visuomenėje bei pasaulyje;

geopolitika – valstybių ar jų junginių teritorinė (erdvinė) politika, siekianti nustatyti jų vietą pasaulio politiniame lauke bei vidinės politinės strategijos teritorinio diferencijavimo kryptis;

politinė geografija – visuomenės geografijos šaka, atskleidžianti visuomenės politinio teritorinio (erdvinio) organizavimosi priežastis, struktūrą, raidos dėsningumus ir geopolitikos formavimo principus;

politinis laukas – politinių jėgų veikimo globalioji, regioninė ir lokaliaji erdvė;

geopolitinė struktūra – teritorinės (erdvinės) politikos sistemos sandara (išsidėstymas ir ryšiai).

Teikiamas geopolitikos apibrėžimas yra kur kas radikalesnis ir konstruktyvesnis nei autoriaus ankstesniame straipsnyje (Kavaliauskas, 2000) pateiktas išplėstas jos aprašas, priskiriant šiai veiklos sričiai valstybės kaip geografinio erdvinio organizmo nagrinėjimą, žemės ir politinių procesų ryšio determinavimą, valstybės geografinio proto, jos geografinės politikos, tarptautinių ir tarpregioninių santykių teritorinio modelio bei erdvinio valdymo principų nustatymą. Apskritai, terminą „geopolitika“ būtų tikslinga laikyti sinonimu terminui „geografinė politika“ ir užbaigti visas su geografijos ir geopolitikos nologišku painiojimu bei priešpastatymu susijusias peripetijas. Na, o blogiausiu politikos variantu, be abejo, yra jos virtimas nuo priemonės idėjai įgyvendinti iki gyvuliško valdžios troškimo dvasinės būsenos (Тихонравов, 1998), kurios recidyvų nesunkiai rastume ir mūsų šalies politiniame gyvenime.

Geopolitinės struktūros kaip valstybės ar jų junginių teritorinės politikos sistemos sandaros (arba išsidėstymo ir ryšių) traktuote remiasi visi tolesni samprotavimai bei konkretaus modeliavimo rezultatai. Pabrėžtina, kad geopolitinės struktūros samprata yra daugiaplanė ir apima įvairius šios struktūros erdvinės raiškos lygmenis ir pjūvius.

Geopolitinių tyrinėjimų ir apibendrinimų patirtis rodo, kad tikslinga skirti mažiau- siai tris kokybiškai skirtingus struktūrinės raiškos tipus:

- 1) chorologinį,
- 2) dinaminį,
- 3) valstybinį.

Bene seniausiai identifikuotas **geopolitinės struktūros chorologinės raiškos tipas**, kuriame ir formavosi klasikinės jos teorijos. Šiuo tipu bandoma atskleisti pasaulio geopolitinės struktūros teritorinės agregacijos ypatumus ir ryšius. Tačiau ir jame būtų galima skirti net tris skirtingas geopolitinės struktūros chorologinės raiškos versijas: a) teleologinę, b) regioninę ir c) institucionalistinę.

Pirmosios šių versijų atsiradimo ištakos siekia dar XIX a. vokiečių geografo K. Ritterio žemėtyroje suformuluotas teleologines Žemės planetos paviršiaus sandaros nuostatas (Ritter, 1862), deklaruojančias mistinės aukščiausiosios tikslinės valios realizavimą per kontinentų išsidėstymą, kuris formuoja žmonių veiklos areną, jų namus (žmonijos buveinę) ir savo sandara bei paskirtimi lemia visuomenės raidą. Vėliau atsiradusioje oficialiojoje geopolitikoje tai įgavo kontinentinės ir jūrinės galybių (telurokratijos ir talasokratijos) bei civilizacijos tipų (ideokratinės ir liberaldemokratinės) amžinos priešpriešos ir konkurencijos principo išraišką (Mackinder, 1904; Mahan, 1905; Fairgrieve, 1941; Spykman, 1944; Дугин, 1997), kuriuo ir bandoma remti konkrečios pasaulinės geopolitinės strategijos formavimą. Deja, šis teleologinis geografinės lemties padiktuotas pasaulio geopolitinės sistemos supratimas ir teorinį pamatą sudaranti heartlando (kontinentinės širdies, istorijos ašies)–rymlando (pakrančių zonos)–išorinio (jūrinio) žiedo ar panašios koncepcijos mūsų laikais tarsi atgyveno ir nebeatrodo taip įtikinamai, kaip pirmoje XX a. pusėje, todėl kartais pavadinama net pseudogeopolitika (Гаджиев, 1997) ar okultinės šaknis (Тихоняков, 1998) turinčia sekuliarizuota sakraline geografija (Дугин, 1997). Vis dėlto joje užkoduotas fundamentalus dialektikos dėsnis – priešybių kova ir vienybė – neleidžia visiškai atmesti ir tokios geopolitinės struktūros chorologinės versijos taikymo galimybių. Ko gero, tik tokia teleologiniame geopolitinės struktūros kontekste galima korektiškai vartoti minėtą populiarųjį „geopolitinio kodo“ terminą.

Antroji geopolitinės struktūros chorologinės raiškos versija gali būti pavadinta regionine, nes atstovauja požiūriui, kada pasaulinė geopolitinė struktūra bandoma perteikti kaip tam tikrų pasaulinių geostrateginių zonų regionų visuma (Cohen, 1973; Lohausen, 1978; Benoist, 1979; Laurinavičius ir kt., 2005) arba savitos prigimties kontinentinių ar jūrinių Žemės paviršiaus regionų (geoplatformų) kompleksas (Haushofer, 1931; Schmitt, 1950; Obst, 1952; Grabowsky, 1960; Gottmann, 1971; Huntington, 1996). Pažymėtina, kad net globalistinės (mondialistinės) krypties geopolitikai (Attali, 1990; Brzezinski, 2001), propaguodami visuotinį liberaldemokratinį pasaulio unifikavimą, savo geopolitinės struktūros schemose neišsiverčia be tam tikrų geopolitinių makroregionų išskyrimo. Ši geopolitinės struktūros raiškos versija yra bene populiariausia šiuolaikinėje geopolitikoje ir savo geografine prigimtimi (rajonavimu) sudaro geras prielaidas geografams aktyviau dalyvauti sprendžiant pasaulio geopolitinės struktūros problemą.

Išskirta trečioji geopolitinės struktūros chorologinės raiškos versija gali būti vadinama institucionalistine, nes paremta realiai egzistuojančių ir prognozuojamų tam tikromis oficialiomis sutartimis sujungtų valstybių institucinių junginių (sąjungų, organizacijų, asociacijų, paktų ir pan.) fiksavimu bei analize (Српайс, 1997). Tokių, dažniausiai politiniu, militariniu ar ekonominiu požiūriu agreguotų teritorinių darinių (ES, NSV, OECD, NATO, OPEC, ASEAN, MERCOSUR, SAARC, NAFTA ir kt.), netgi ne visada išlaikančių teritorinį vientisumą ar teritorinį atskirumą (nuošalę), visuma taip pat atstovauja geopolitinei pasaulio struktūrai, t. y. rodo turimos politinės sistemos sudėtinųjų dalių - geopolitinių ar su jais susipynusių geoekonominių veikėjų išsidėstymą bei ryšius. Savaiame suprantama, kad šioje versijoje atspindima geopolitinė struktūra yra labiausiai realistinė, nes perteikia oficialiai įformintus politinius ryšius bei įsipareigojimus ir mažiausiai susijusi su prielaidomis, hipotezėmis ar teorinėmis kon-

cepcijomis. Jos silpną vietą galima laikyti išimtinį biurokratizavimą ir euristinio momento, fundamentalesnio sintezuojančio požiūrio bei prognostiškumo stoką.

Pastaraisiais metais modernioji geopolitika ypatingą dėmesį skiria politinių jėgų vektoriams ir bando nustatyti bei įvertinti **geopolitinės struktūros dinaminės raidos tipą**, kuris atstovautų politinės galios centrų formavimuisi bei kaitai (Baubinas, 1995) ir galėtų būti reiškiamas bent trimis tarpusavyje glaudžiai susijusiomis versijomis: a) militarine, b) ekonomine ir c) kultūrine.

Būdingas šio tipo geopolitinės struktūros tyrimo bruožas yra politinio lauko, kaip savotiškos „šachmatų lentos“ (Бжезинский, 1999; Kissinger, 2003; Переслегин, 2005), interpretacija, kurioje iškyla ir sąveikauja tam tikros figūros – galios centrai ir yra lošiamos geopolitinės partijos ar analizuojami galimi jų variantai. Taip išaiškinamos buvusios, esamos ar tikėtinos ateityje (dažnai ir alternatyvinės versijos) dinaminės geopolitinės struktūros su karinės, ekonominės ir kultūrinės galios centrais, jų įtakos zonomis ar atitinkamais skirtingą išsivystymo lygį turinčiais arealais. Išskirtinis dėmesys, skiriamas geopolitinės struktūros dinaminės raidos ekonominei versijai, susijęs su vadinamosios geoekonomikos (Attali, 1990; Кочетков, 1999) formavimusi, kur stebimas ekonominės galios faktorių dominuojančio vaidmens (Wallerstein, 1991; Переслегин, 2005) geopolitinės struktūros formavimui pripažinimas ir policentrinio pasaulio modelio (Spanier, 1972; Galtung, 1994) įtvirtinimas.

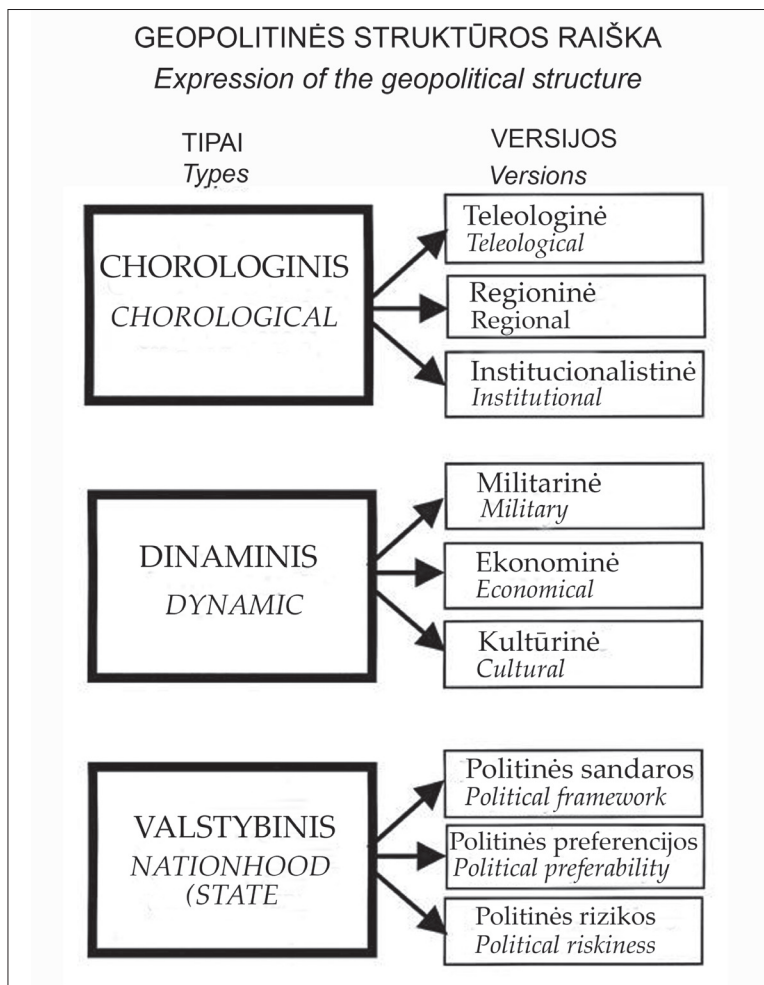
Antra vertus, visiškai skirtinga ir problemiška yra šios struktūros geokultūrinės versijos raidos situacija. Be kai kurių klasika tapusių fundamentalių darbų, priskirtinų bendrajam geoetnogenezei (Гумилев, 1990), kultūrinio kraštovaizdžio (Schlüter, 1906; Lacoste, 1987) ar socialinio kapitalo (Fukuyama, 1999) pažinimui, ženklesnių laimėjimų šioje srityje kol kas nėra pasiekta, todėl kultūrinė geopolitinės struktūros dinaminės raidos versija išlieka gana neapibrėžta tiek metodologiniu (kultūrinės galios ir jos centrų sampratos), tiek praktiniu (kultūrinės ekspansijos programavimo) požiūriais.

Specifinis šiame straipsnyje skiriamas trečiasis, arba **geopolitinės struktūros valstybinės raidos, tipas**. Šiuo atveju svarbiausiu struktūrą determinuojančiu veiksniu tampa geografinės erdvės organizacija politiškai ir istoriškai apibrėžtų valstybinių administracinių darinių – įvairių tipų valstybių – formomis. Savo esme šis pasaulio geopolitinės struktūros tipas daugiausiai remiasi lokaliais teritorinės politinės organizacijos dėsningumais ir atstovauja savotiškam žemesniajam, arba nacionalinės geopolitinės struktūros, lygmeniui (mikrogeopolitika ir mezogeopolitika), kada straipsnyje pristatyti kiti du tipai išimtinai orientuojasi į jos aukštesnius, t. y. kontinentinį (makrogeopolitika) ar net pasaulinį (megageopolitika) lygmenis. Įvertinant geopolitinio pažinimo raidą ir jos rezultatus, galima konstatuoti šio geopolitinės struktūros valstybinio tipo reiškinio galimą daugiavariantiškumą, pirmiausiai nurodant jo versijas atstovaujančias a) politinės sandaros, b) politinės preferencijos ir c) politinės rizikos valstybinę raidą.

Išskirta pirmoji geopolitinės struktūros valstybinės raidos versija pažinimo praktikoje reiškiasi vadinamojo politinio žemėlapių, atspindinčio pasaulio ar atskirų jo dalių valstybinę sandarą, sudarymu. Tai tradicinė teritorijų politinio sutvarkymo pateikimo forma, paprastai fiksuojanti esamas valstybes, jų administracinius teritorinius priklausinius (kolonijas, užjūrio teritorijas ir pan.) ar vidinius struktūrinius administracinius darinius. Tai tarsi savotiška pamatinė geopolitinės struktūros raidos versija – turimas pasaulio, kontinento ar kitokios teritorijos legitimizuotas politinis „veidas“, privalomas geografiniuose ir istoriniuose atlasuose bei specialiuose geopolitinio pobūdžio darbuose. Pažymėtina, kad ši geopolitinės struktūros raidos versija gali turėti tam tikrų probleminių sąsajų su XX a. pabaigoje pradėjusia plėtotis Ketvirtąjo pasaulio teorija (Nietschman, 1994; Колосов, Мироненко, 2002), propaguojančia tautinės geopolitinės struktūros formavimą ir politiniais subjektais laikančia nebe porą šimtų valstybių, o beveik 5 tūkstančius tautų.

Geopolitinės struktūros valstybinės raidos antroji versija pradėjo formuotis šiuolaikinėje vidinėje, arba lokaliaje (Lacoste, 1986), geopolitikoje ir kilme susijęs su dar XX a. pradžioje prancūzų geografo A. Siegfriedo iškelta teritorijos politinių simpatijų koncepcija

(Siegfried, 1913), teigusia, kad kiekviena partija ar politinė idėja turi savo privilegijuotas teritorijas, kurios tampa pagrindu formuotis apibrėžtiems politiniams arealams. Tai tapo metodologine atrama vėliau susiformavusiai vadinamajai elektorinei geopolitikai plėtotis. Beje, analogišką idėją Lietuvoje suformulavo šio straipsnio autorius (Kavaliauskas, 1993; Kavaliauskas, Daugirdas, 1993; Kavaliauskas, 1995), bandydamas politinių partijų preferencijos principu nustatyti mūsų šalies politinius rajonus, t. y. jos vidinę geopolitinę struktūrą. Pastarajame penkmetėje ši politinio rajonavimo idėja buvo vystoma autoriaus vadovautame V. Petrulio disertaciniame darbe (Petrulis, 2009).

1 pav. Geopolitinės struktūros raiškos tipologinė įvairovė.

Fig. 1. Typological diversity of the expression of geopolitical structure

Paskutinė iš teikiamų geopolitinės struktūros valstybinės raiškos versijų priklausytų pastaraisiais metais vis aktualėjančiai politinės tvarkos stabilumo tematikai, reiškiamai per bandymus įvertinti valstybių vidinio politinio stabilumo laipsnį ir atitinkamų politinės rizikos žemėlapių sudarymu. Naudojamos įvairios metodikos valstybių politinės rizikos laipsniui nustatyti, pvz., pasitelkiant pilietinės netvarkos, etninio homogeniškumo, gyvenimo kokybės ir BVP indeksus (Kelly, 1986) arba valiutų keičiamumo, finansinio nemokumo,

streikų – riaušių – neramumų, karinių konfliktų, teroro aktų, politinių trukdžių, aprūpinimo trukdžių, teisinio reguliavimo trūkumo rodiklius (Takken, 2010). Pažymėtina, kad tarptautinė kompanija Aon Risk Services, pradedant 1994 metais, sudarinėja kasmetinius Pasaulio politinės rizikos žemėlapius, nustatydamą valstybių šios rizikos laipsnį – žemą, vidutiniškai žemą, vidutiniškai aukštą, aukštą ir labai aukštą. Būtent tokio tipo žemėlapiais atskleidžiama geopolitinė struktūra per politinės rizikos valstybinę raišką. Beje, aukščiau minėtame 2010 m. žemėlapyje Lietuva (kartu su Lenkija, Estija, Rumunija, Bulgarija, Vengrija, Meksika, Brazilija, Kolumbija, Maroku, Namibija, PAR) buvo priskirta vidutiniškai žemos politinės rizikos šalių grupei (Takken, 2010).

Teikiamų bendrųjų nuostatų esmė yra ta, kad pasaulio geopolitinės struktūros samprata yra daugiaplanis fenomenas, kurio pažinimo problema sprendžiama tik išaiškinus jos raiškos tipų ir versijų kompleksą (1 pav.), t. y. sudarius atitinkamus geopolitinės struktūros pjūvius atspindinčių žemėlapių kompleksą. Deja, šiuolaikinė politinė geografija ir geopolitika, tiek pasaulinė, tiek regioninė ar nacionalinė, tokio pažinimo lygio dar nėra pasiekusi ir jokiam pasaulio ar nacionaliniame atlase, deja, nerastume geopolitinės struktūros raiškos žemėlapių komplekto, visapusiškai atskleidžiančio jos teritorinius ypatumus. Lietuvos nacionalinio atlaso projekte taip pat programuotas tik trijų geopolitinės struktūros raiškos versijų – chorologinės regioninės, valstybinės politinės sandaros ir chorologinės institucionalistinės – parengimas. Kadangi pastaroji versija tik perteikė oficialių politinių ir ekonominių organizacijų teritorinę sklaidą ir kokių nors rimtesnių metodologinių ar kartografinės raiškos problemų nekėlė, straipsnyje apsiribojama pirmųjų dviejų versijų rezultatų pristatymu.

2. Pasaulio geopolitinės struktūros chorologinės raiškos variantas

Lietuvos nacionalinio atlaso programoje buvo numatyta privalomai pateikti klasiškai geopolitikai priskirtiną geopolitinės struktūros raiškos chorologinį metodą. Pagrindinė versija buvo pasirinkta imanentine geografine prigimtimi išsiskirianti geopolitinės struktūros raiškos regioninė versija. Remiantis atliktu literatūrinės ir statistinės informacijos apibendrinimu, autorių siūlytų regionų sistemos schemų patirties analize ir prognostiniu didelių geopolitinių erdvių formavimosi galimybių vertinimu buvo pabandyta naujai identifikuoti svarbiausius geopolitinius megaregionus – savotiškas politines geografines „plokštes“ (geoplatformas), formuojančias pasaulio geopolitinę megastruktūrą (2 pav.).

Skiriamos geopolitinės plokštės samprata apima jos branduolio, kaip teritorinio area-lo, formuojančio ir atstovaujančio plokštės identitetą bei politinės ir ekonominės galios koncentraciją, ir periferijos, kaip branduolio tiesioginės priklausomybės ar įtakos lauke esančios jį papildančios arba jungiančios teritorijos. Buvo išskirta devynios tokios geopolitiškai identifikuojamos plokštės. Tai globalinei geopolitinio aktyvumo juostai (politinei Šiaurei) priklausančios plokštės (2 pav.): Vakarų–Vidurio Europos, kurios svarbiausias jungiamasis politinis audinys yra Europos Sąjunga, geopolitinė plokštė; Šiaurės Amerikos, jungiančios JAV ir Kanadą, geopolitinė plokštė; Rusijos geopolitinė plokštė; Pietryčių Azijos, turinčios du autonomiškus branduolius – kiniškąjį–japoniškąjį ir indiškąjį, geopolitinė plokštė ir Islamo geopolitinė plokštė – Artimieji ir Viduriniai Rytai bei Šiaurės Afrika. Šioje zonoje atėityje galimas dar egzistuojančių tradicinių ryšių su Rusija bei viso NVS bloko silpnėjimas ir autonomiškos Turkestano (Turano) geopolitinės plokštės, kurios atsiradimas sietinas su Kazachstano galios ir įtakos stiprėjimu, formavimasis. Savotiška pirmine politine jos versija galima laikyti dabartinę Centrinės Azijos tiurkų konfederaciją – OATCT. Mažiau tikėtinas yra šio regiono integravimasis su pietuose esančia geopolitine Islamo plokšte.

Geopolitinio aktyvumo juosta – tai pasaulio politinio gyvenimo generatorius ir jo likimo pagrindinis lėmėjas. Joje būtų galima išskirti simbolinę pasaulio geopolitinę ašį, jungiančią Vašingtoną–Londoną–Paryžių–Berlyną–Maskvą–(Astaną)–Delį–Pekingą–Tokiją. Ši ašis yra savotiškas pasaulio geopolitinės struktūros stuburas, kurio būklė ir veiksmų racionalumas užtikrina visos sistemos subalansotą raidą.

GEOPOLITINIS AKTYVUMO JUOSTA

PIETINĖ ŠEŠELINĖ JUOSTA

GEOPOLITINĖS AT-SKIRTĖS ZONA (Tarptautinė jurisdikcija)

GEOPOLITINIS AKTYVUMO JUOSTA

**GEOPOLITINĖS ERDVĖS IR LINIJOS
GEOLOGICAL SPACES AND LINES**

Geopolitinės arenos erdvė
Geopolitical arena

Geopolitinio aktyvumo erdvė
Geopolitical activity

Globali geopolitinė ašis
Global geopolitical axis

Istorinė LDK ašis
Historical axis of Great Duchy of Lithuania

Svarbiausi geokultūriniai lūžiai
Main geocultural breaks

Religinis fundamentalizmo zonos
Religious fundamentalism zones

**GEOPOLITINĖS STRUKTŪRINĖS PLOKŠTĖS (GEOPOLITINIAI REGIONAI)
STRUCTURAL GEOLOGICAL PLATES (GEOLOGICAL REGIONS)**

Aktyvumo juostos branduoliai ir periferija
Cores and periphery of the activity belt

1 – Vakarų ir Vidurio Europos plokštė
West-Middle European plate

II – Šalies Amerikos plokštė
North American plate

III – Rytų plokštė
Russian plate

IV – Pietryčių Azijos plokštė (a – ŠR, b – PV)
Southeast Asian plate (a – NW, b – SW)

V – Indijos plokštė
Indian plate

Šešelinės juostos branduoliai ir periferija
Cores and periphery of the shelf belt

VI – Pietų Amerikos plokštė (a – ŠV, b – R)
South American plate (a – NW, b – SE)

VII – Pietų Afrikos plokštė (a – ŠV, b – PV)
South African plate (a – NW, b – SE)

VIII – Australijos plokštė
Australian plate

IX – galimais Turkmėnijos plokštės formavimasis
potential formation of Turkmenian plate

Plokščių įtakos koridoriai ir kryptys
Corridors and directions of plates impact

Dar viena šešėlinė geopolitinė juosta – šiaurinė, buvo išskirta Arkties vandenyno ir prie jo prisišliejančių salynų erdvėje. Tačiau šios juostos „šešėliškumas“ matyt turi būti traktuojamas kaip laikinas reiškiny, nes pastaraisiais metais smarkiai aktyvėja prie Arktikos prienančių valstybių politinės pretenzijos į ją ir ateityje galimi realūs geopolitiniai veiksmai ir konfliktai dėl šios zonos pasidalijimo. Tuo pat metu Antarktis turi aiškiau nustatytą (nors kartais jau diskutuojamą) tarptautinę jurisdikciją ir šiuo metu sudaro savotišką ryškesnių konfliktų dar nekeliančią geopolitinės atskirties zoną, kurios statusas gali kisti tiek aktualėjant joje esančių naudingųjų iškasenų eksploatavimui, tiek radikaliam keičiantis globaliajai politinei sistemai.

35

atliekančias susiformavusių geopolitinių plokščių interesų įtakos lauko vaidmenį. Paprastai tokią įtaką atspindi plokštės, priklausančios geopolitinio aktyvumo juostai.

Teikiamas žemėlapis paliečia ir dar vieną geopolitinės chorologinės struktūros raiškai įtakos turintį veiksni – tai religinį fundamentalizmą². Deja, bet religijos įtakos politiniams procesams netgi XXI amžiuje paneigti negalima. Gana dažnai stebimas paradoksalus reiškinys – religinio fundamentalizmo įtakos didėjimas mūsų moderniajame pasaulyje. Apie islamo įtakos augimą kalbama ir rašoma ypač daug, jo sklaidos pagrindu vieningai sutariant skiriama netgi atskira pasaulio geopolitinės struktūros plokštė, jungianti daugumą islamiškųjų šalių. Jos branduolyje praktiškai atstovaujamas fundamentalusis islamas, reguliuojantis ne tik vidaus civilinį gyvenimą, bet ir valstybių užsienio politiką, dažnai fiksuojamas net valstybės oficialiajame pavadinime.

Kur kas mažiau nagrinėjamas ir diskutuojamas fundamentalizmas, pasireiškiantis kitų religijų ar konfesijų teritorijose. Vargu ar galima nuneigti religinių dogmų ir regulių lemiantį vaidmenį induizmo ar budizmo sklaidos arealuose (Indija, Tibetas) arba reguliuojantį katalikybės vaidmenį ir fundamentalizmą šiuolaikinės Lenkijos gyvenime. Deja, bet panaši padėtis klostosi mūsų šalyje, kuri, kaip ir Lenkija, dar 1927 metais susisaisčiusi konkordato saitais su Vatikanu, yra perdavusi šiai valstybei dalį savo suvereniteto ir kurios viena iš stipriausių ir aktyviausių visuomeninių struktūrų – katalikų Bažnyčia, nors ir veikdama kaip užsienio valstybės valdomas padalinys, aktyviai kišasi į visas valstybės gyvenimo sritis, oficialias ceremonijas, žiniasklaidą, netgi politiką ir faktiškai jau yra tapusi valstybine religija. Taigi kaip realių procesų atspindį teko fiksuoti besiformuojantį aiškų katalikiškojo fundamentalizmo arealą Europinėje geopolitinėje plokštėje (2 pav.). Pažymėtina, kad stebimas religijos įtakos stiprėjimas Pietų Amerikos bei Rusijos geopolitinėse plokštėse taip pat gali privesti prie analogiškų religinio fundamentalizmo zonų atsiradimo jų chorologinėse erdvėse.

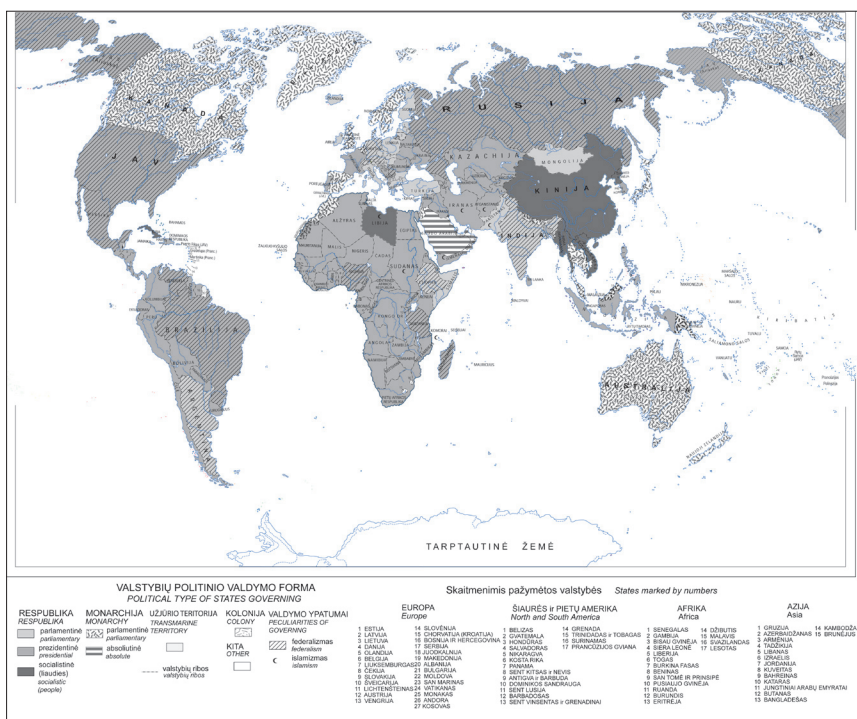
3. Pasaulio politinio žemėlapio metodologijos optimizavimas

Pasaulio politinis žemėlapis, jo samprata ir jame bei už jo slypinčios valstybių istorinės, struktūrinės ir politinės problemos (nekeliant paties politinio žemėlapio kartografinės raiškos metodinių klausimų) bene nuodugniausiai buvo pristatytos R. Baubino parengtoje mokomosiose priemonėse (Baubinas, 2000; Baubinas, 2002). Savaime suprantama, kad Lietuvos nacionalinio atlaso struktūros pirmojoje dalyje, kur parodyta mūsų šalies vieta Pasaulyje ir Europoje (Lietuvos..., 2009), nebuvo galima apsieiti be visų geografinių atlasų privalomosios tradicijos – Pasaulio politinio žemėlapio pateikimo. Šio žemėlapio, kuriame pateikta geopolitinės struktūros valstybinės raiškos tipo politinės sandaros versija, sudarymo metodika yra beveik nusistovėjusi netgi Pasaulio mastu ir iš esmės nesiskiria nei

Vakaruose (Reference..., 2003; Great..., 2008), nei Rytuose (Атлас..., 2007a, 2007b), nei mūsų šalyje (Pasaulio..., 2000; Pasaulio..., 2008; Naujasis..., 2009). Tai legitimų valstybių ir jų sienų politinės priklausomybės ir sostinių, o žemesniuose kartografiniuose lygmenyse – ir vidinių administracinių darinių raiškos parodymas.

Vis dėlto ši nusistovėjusi ir savotišku standartu tapusi politinio žemėlapio samprata, autoriaus nuomone, turi svarbų esminį trūkumą – atspindi tik valstybinių darinių išsidėstymą ir nieko nesako apie svarbiausią pačios valstybės politinį bruožą – valstybės santvarką arba jos politinio valdymo formą. Vadinas, vadinamieji tradiciniai politiniai žemėlapiai labiau yra tik administraciniai, išmarginti nieko nesakančiomis (ypač po kolonijinės sistemos subyrėjimo) ir jokio reikšminio politinio krūvio nevaizduojančiomis spalvomis. Juose

²Straipsnyje religinio fundamentalizmo sąvoka vartojama pažymėti ne radikalioms religinėms nuostatomis (džihadui ar pan.), bet ir religijų bei joms atstovaujančių institucijų dominavimui arba ypač aktyviai politinei įtakai valstybės ir jos žmonių gyvenimui.

3 pav. Pasaulio geopolitinė struktūra (valstybinė politinės sandaros versija).
Fig. 3. Geopolitical structure of the world (version of the nationhood political framework)

pastarasis kartografinės raiškos sluoksniš – spalvos – yra panaudojamas visiškai neracionaliai, t. y. vien vizualinei skirčiai sustiprinti. Dėl to akivaizdžiai matyti, kad būtina politinio žemėlapių sampratos ir rengimo metodikos revizija, norint išryškinti politinę raišką ir paversti ją kartografiniu instrumentu, esmingiau atskleidžiančiu geopolitinės struktūros politinės sandaros sklaidą.

Lietuvos nacionaliniame atlase parengto Pasaulio politinio žemėlapių metodologija (3 pav.) atspindi aukščiau straipsnyje perteiktas optimizavimo nuostatas ir iš esmės pakeičia šio tipo žemėlapių kartografinį vaizdą. Jame valstybinių darinių ribos teikiamos kaip savotiškas kartografinis pagrindas parodyti svarbiausiam politiniam šio žemėlapių akcentui – valstybių politinio valdymo formai. Identifikuotos dvi pagrindinės kokybiškai skirtingos politinio valdymo formos: respublika ir monarchija, atskirai fiksuojant ir retai aptinkamas užjūrio teritorijas, kolonijas ir tarptautinės jurisdikcijos teritorijas (Antarktida).

Pagrindinė metodinė problema yra abiejų svarbiausių formų vidinis diferencijavimas, kuriam atlikti pasaulio mastu dažnai pritrūksta objektyvių statistinių duomenų, nes ne visada net oficialus politinis valdymo formos įvardijimas atspindi tikrąją politinę padėtį. Antra vertus, kai kuriose trečiojo pasaulio šalyse ji gana dažnai kinta, kas irgi kartais mažina oficialiosios statistikos patikimumą.

Apskritai, minėtas valstybės politinio valdymo formų vidinis klasifikavimas buvo atliktas valdymo griežtumo principu, kuriuo respublikos organizavimo formas būtų galima surikiuoti taip – parlamentinė respublika, prezidentinė respublika, socialistinė (liaudies) respublika, o monarchijos turi du analogiškus variantus – parlamentinė (konstitucinė) monarchija ir absoliučioji (įskaitant teokratinę jos formą) monarchija. Būtent šių politinio valdymo formų teritorinė sklaidą ir formuoja Pasaulio ar jo regionų politinę sandarą.

Populiariausia ir labiausiai paplitusi Pasaulyje politinio valdymo forma neabejotinai yra prezidentinė respublika (3 pav.). Parlamentinės respublikos ir socialistinės (liaudies) respublikos bei absoliučiosios monarchijos formos dominuoja tik kai kuriuose regionuose,

atitinkamai Vidurio Europoje, Rytų Azijoje ir Arabijos regione. Parlamentinės (konstitucinės) monarchijos, iš esmės artimos parlamentinei respublikai, forma paplitusi Vakarų Europos pakraščiais, taip pat formaliai kaip buvusios kolonijinės priklausomybės rudimentas priskiriama Kanadai ir Australijai.

Svarbus valstybių valdymo formos politinio žemėlapių rengimo momentas yra susijęs su atskirų šių formų (ypač prezidentinės ir parlamentinės respublikų) organizavimo realiais skirtumais (pirmiausia prezidento įgaliojimų) atskirose šalyse. Tad visai reali politinio žemėlapių tolesnės metodologinės optimizacijos kryptis būtų bandyti nustatyti neoficialius, bet realius tarpinius šių politinio valdymo formų variantus: pusiau prezidentinę ir pusiau parlamentinę respublikas. Juk tiek JAV, tiek Prancūzija, kaip prezidentinės respublikos, kaip ir Lietuva bei Latvija, kaip parlamentinės respublikos, gana ženkliai skiriasi, kur Prancūzija labiau atitiktų pusiau prezidentinės (prezidentinės--parlamentinės), o Lietuva -- pusiau parlamentinės (parlamentinės--prezidentinės) respublikos modelius.

Lietuvos nacionalinio atlaso projekte teikiamame Pasaulio politiniame žemėlapyje buvo fiksuoti dar du svarbūs politinio valdymo formų ypatumai (3 pav.) – tai federalizmas ir islamizmas. Būdingas ypač didelis federacinės sąrangos versijos paplitimas, apimantis tiek respublikas, tiek parlamentines (konstitucines) monarchijas. Pažymėtina, kad šiuolaikinėse globaliose geopolitinėse koncepcijose, ypač atstovaujančiose imperialistiniam požiūriui, federalizmas yra plačiai propaguojamas kaip forma, be kurios šiuolaikinių naujų imperijų sukurti tiesiog bus neįmanoma. Tuo tarpu islamizmas, kaip valstybės organizavimą lemiantis ir konstituciją pakeičiantis veiksnys, aptinkamas tik aukščiau tekste pristatytos islamo chorologinės geopolitinės plokštės branduolyje ir bent kol kas yra daugiau šio regiono politinis veiksnys. Antra vertus, atsižvelgiant į konstatuotą religinio fanatizmo stiprėjimą, ateityje neatmestinas ir kitokių religinių politinių „-izmų“ formavimasis.

Pabaigoje pažymėtina, kad straipsnyje teikiamos kartografinės iliustracijos (2--3 pav.) dėl ribotų spausdinimo galimybių yra tik supaprastintos achromatinės autoriaus parengtų stambesnio mastelio originalių spalvotų Pasaulio geopolitinės struktūros žemėlapių versijos, parodančios aprašytuosius esminius jų turinio momentus.

Išvados

1. Geopolitinė struktūra yra viena sudėtingiausių ir kompleksinio daugiaplanio pažinimo reikalaujančių šiuolaikinės geopolitikos ir politinės geografijos sąvokų, o terminą „geopolitika“ būtų tikslinga laikyti sinonimu terminui „geografinė politika“ ir tuo pabaigti su geografijos ir geopolitikos nelogišku painiojimu bei priešpastatymu susijusias peripetijas.

2. Geopolitinės struktūros, kaip valstybės ar jų junginių teritorinės politikos sistemos sandaros (arba išsidėstymo ir ryšių) ypatumai, gali būti atskleisti per šiuos jos pjūvius:

1) chorologinės raiškos versijas: a) teleologinę, b) regioninę ir c) institucionalistinę;

2) dinaminės raiškos versijas: a) militarinę, b) ekonominę ir c) kultūrinę;

3) valstybinės raiškos versijas: a) politinės sandaros, b) politinės preferencijos ir c) politinės rizikos.

3. Lietuvos nacionaliniam atlasui teikiamame geopolitinės chorologinės struktūros žemėlapyje identifikuotos 9 geopolitinės plokštės (geoplatformos): globalinei geopolitinio aktyvumo juostai (politinei Šiaurei) priklausančios Vakarų--Vidurio Europos, Šiaurės Amerikos, Rusijos, Pietryčių Azijos, Islamo bei perspektyvoje galima Turkestano (Turano) ir pietinėje šešėlinėje juostoje (politiniuose Pietuose) esančios Pietų Amerikos, Pietų Afrikos ir Australijos.

4. Geopolitinės plokštės, skirtingai nuo geologinių, neturi griežtų kontūrų, jų ribos yra kaičios priklausomai nuo politinių procesų raidos, o kai kurios jų ribų atkarpos sutampa su geopolitiniais lūžiais, t. y. ryškiomis atskirų civilizacijos tipų teritorinės sklaidos ribomis.

5. Geopolitinio aktyvumo juostoje išsiskiria Pasaulio geopolitinė ašis, jungianti Vašingtoną—Londoną—Paryžių—Berlyną—Maskvą—(Astaną)—Delį--Pekiną—Tokiją, kaip savotiškas pasaulio geopolitinės struktūros stuburas, kurio būklė ir veiksmų racionalumas užtikrina visos sistemos subalansuotą raidą.

6. Politinio žemėlapių, atstovaujančio geopolitinės struktūros valstybinės raiškos tipo politinės sandaros versijai, nusistovėjusi standartinė traktuotė turi svarbų esminį trūkumą – atspindi tik valstybinių darinių išsidėstymą ir nieko nesako apie svarbiausią pačios valstybės politinį bruožą – valstybės santvarką arba jos politinio valdymo formą, kurios perteikimas ir yra laikytinas svarbiausia šio tipo žemėlapių optimizavimo kryptimi.

7. Pasaulio geopolitinės struktūros samprata yra daugiaplanis fenomenas, kurio pažinimo problema sprendžiama tik išaiškinus visą jos raiškos tipų ir versijų kompleksą, t. y. sudarius atitinkamus geopolitinės struktūros pjūvius atspindinčių žemėlapių kompleksą – deja, šiuolaikinė politinė geografija ir geopolitika, tiek pasaulinė, tiek regioninė ar nacionalinė, tokio pažinimo lygio dar nėra pasiekusi.

Literatūra

- Agnew J.** 2002. Making political geography. London: Arnold.
- Attali. J.** 1990. Lignes d'horizon. Paris.
- Benoist A. de.** 1979. Les idées a l'endroit. Paris.
- Baubinas R.** 1995. Lietuva ir ateities pasaulio geopolitinės konstrukcijos. *Geografija* 31, p. 71--78.
- Baubinas R.** 2000. Pasaulio politinis žemėlapis : Mokomoji knyga. Vilnius: Rotas.
- Baubinas R.** 2002. Pasaulio politinis žemėlapis : Mokymo priemonė. Vilnius: Briedis.
- Blacksell M.** 2006. .Political geography. London--New York: Routledge.
- Brzezinski Z.** 2001. The geostrategic triad. Living with China, Europe and Russia. Washington.
- Cohen S. B.** 1973. Geography and politics in a world divided. New York.
- Daugirdas V.** 1996. Lietuvos geopolitinio balanso modelis. *Geografijos metraštis* 29, p. 301--308.
- Fairgrieve J.** 1941. Geography and world power. New York.
- Fukuyama F.** 1999. Social Capital and Civil Society/ The Institute of Public Policy. George Mason University.
- Galtung J.** 1994. Geopolitics after the cold war: an essay in agenda theory. The international system after the collapse of East-West order. Nijhoft: Luxembourg IEIS.
- Gottmann J.** 1971. The political partitioning of our world. An attempt at analysis. Politics and geographic relationships. Towards a new focus. New York.
- Grabowsky A.** 1960. Raum, Staat und Geschichte. Grundlegung der Geopolitik. Köln-Berlin.
- Great word atlas.** 2008. London: Dorling Kindersley.
- Haushofer K.** 1931. Geopolitik der Pan-Ideen. Berlin.
- Huntington S.** 1996. The clash of civilizations and the remaking of world order. New York.
- Kasčiūnas L.** 2004. Globalių geopolitinių kodų dinamika XXI a. pradžioje. Geopolitikos akiračiai. Vilnius: Eugrimas, p. 98--128.
- Kavaliauskas P.** 2000. Globalinis geopolitinis kontekstas: klasikinė interpretacija. *Geografija* 36(2), p. 42--46.
- Kavaliauskas P.** 1993. Lietuvos politiniai rajonai. Tiesa, Nr. 23, 2.
- Kavaliauskas P., Daugirdas V.** 1993. Lietuvos politinio rajonavimo problema. *Geografija*, 29, p. 90--94.
- Kavaliauskas P.** 1995. Politika, geografija ir rinkimai. Atgimimas, Nr. 14, 2--3.
- Kelly P. L.** 1986. Escalation of regional conflict: testig the shatterbelt concept. *Political geography quarterly* 5(1), p. 5--18.
- Kissinger H.** 2003. Diplomacija. Vilnius: Pradai.
- Kjellen R.** 1917. Der Staat als Lebensform. Berlin.
- Krupickaitė D.** 1996. Lietuvos nacionalinio saugumo koncepcija. *Geografijos metraštis* 29, p. 309--315.

- Lacoste Y.** 1986. Dictionnaire géopolitique. Paris.
- Lacoste Y.** 1987. Paysages en action. *Hérodote* 44, p. 3--7.
- Laurinavičius Č., Motieka E., Statkus N.** 2005. Baltijos valstybių geopolitikos bruožai XX amžius. Vilnius: LII leidykla.
- Lopata R., Žalys V.** 1995. Lietuvos geopolitinis kodas. *Politologija* 6, p. 17–18.
- Lohausen J. von.** 1978. Mut zur Macht. Denken in Kontinenten. Berg.
- Lietuvos geopolitika.** 1991. Vilnius: Mintis.
- Lietuvos nacionalinis atlasas. I–II dalys (projektas).** 2009. Vilnius: VU Kartografijos centras.
- Mackinder H. J.** 1904. The geographic pivot of history. *Geographic J.* London, p. 26–31.
- Mahan A.** 1905. The sea power and its relations to the war. Boston.
- Naujasis pasaulio geografijos atlasas.** 2009. Ryga–Vilnius: Jānā S eta – Didakta. 168 p.
- Nietschman B.** 1994. The fourth world. nations versus states. Reordering the world. Geopolitical perspectives on the twenty-first century. Westview, p. 38–56.
- Obst E.** 1952. Geopolitik. Die Verwaltung. München.
- Parker G.** 1998. Geopolitics: past, present and future. London.
- Pasaulio atlasas. Geografija: gamta, ūkis, gyventojai.** 2008. Vilnius: Alma littera. 152 p.
- Pasaulio geografijos atlasas.** 2000. Ryga–Vilnius: Jānā S eta – Alma littera.
- Petrulis V.** 2009. Lietuvos politinio lauko teritorinė struktūra (elektorinio metodo pagrindu): Daktaro disertacija. Vilnius: VU leidykla.
- Politikos mokslų enciklopedinis žodynas.** 2007. Vilnius: VU leidykla.
- Ratzel F.** 1897. Politische Geography. München–Leipzig.
- Reference atlas of the world.** 2003. London: Dorling Kindersley. 354 p.
- Ritter C.** 1862. Allgemeine Erdkunde. Berlin: G. Reimer.
- Schlüter O.** 1906. Die Ziele der Geography des Menschen (Antrittsrede). Munich: R. Olenbourg.
- Schmitt C.** 1950. Der Nomos der Erde. Koeln.
- Short J. R.** 1993. Political geography. London–New York.
- Siegfried A.** 1913. Tableau politique de la France de l'Oest sous la Troisième République. Paris.
- Spanier J.** 1972. Games nation plans. Analysing international politics. London: Nelson.
- Spykman N.** 1944. The geography of the peace. New York.
- Statkus N., Motieka E., Laurinavičius Č.** 2003. Geopolitiniai kodai. Tyrimo metodologija. Vilnius: VU leidykla.
- Takken R.** 2010. Political risk map 2010. *GEOinformatics* 13(2), p. 10–12.
- Taylor P. J.** 1993. Political geography of the twentieth century. London: Belhaven.
- Vaitekūnas S.** 2002. Geopolitinis Baltijos regionas ir Lietuva. *Mokslas ir gyvenimas* 7–8, p. 6–9.
- Tarptautinių žodžių žodynas.** 2004. Vilnius: Alma littera.
- Wallerstein I.** 1991. Geopolitics and geoculture: essays on the changing world-system. Cambridge.
- Атлас мира.** 2007a. Москва: Ультра Экстент. 248 с.
- Атлас мира. Политические карты.** 2007b. Москва: Астрель. 72 с.
- Бжезинский З.** 1999. Великая шахматная доска. Москва.
- Гаджиев А.** 1997. Геополитика. Москва: Изд-во ПАЭЛ.
- Городилов А.** 2003. Геополитика. Калининград: Янтарный сказ.
- Гумилев Л. Н.** 1990. Этногенез и биосфера Земли. Ленинград: Гидрометеиздат.
- Дугин А.** 1997. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Москва: Арктогея.
- Колосов В. А., Мироненко Н. С.** 2002. Геополитика и политическая география. Москва: Аспект Пресс.
- Кочетков Э. Г.** 1999. Геоэкономика (Освоение мирового экономического пространства). Москва: Изд-во БЕК.
- Переслегин С. Б.** 2005. Самоучитель игры на мировой шахматной доске. Москва: АСТ.
- Страус А. Л.** 1997. Униполярность. Концентрическая структура нового мирового порядка и позиция России. Полис 2, с. 9–24.
- Тихонравов Ю. В.** 1998. Геополитика. Москва: Изд-во Интел-Синтез.

PROBLEM OF THE GEOPOLITICAL STRUCTURE OF THE WORLD

Summary

The necessity of a new interpretation of geopolitical structure is one of the most significant problems of geopolitics and political geography. The term “geopolitical structure” is recognized as organization of territorial (spatial) political system that means its distribution and relations.

Successful process of scientific cognition and prognosis of this phenomenon might be encompassed by applying the comprehensive concept of the different aspects of its spatial expression. There are three principally different types of the interpretation of this structure (Fig. 1):

- 1) chorological – with teleological, regional and institutional versions;
- 2) dynamic – with military, economic and cultural versions;
- 3) nationhood (state-owned) – with versions of the political framework, political preferability and political riskiness.

Unfortunately, the present development level of geopolitics or political geography is insufficient to produce yet all versions diversity of the space expression of geopolitical structure and is a task for the future.

The Lithuanian National Atlas worked out two significant steps, trying to present a renewed concept of the geopolitical structure of the world. The first is concerned with chorological geopolitical approach in its regional version. A concrete geopolitical structure of chorological type with 9 identified geopolitical plates (geoplatforms) was defined, as well as the main geopolitical axis of the world (Fig. 2). These plates are: West-Middle European, North American, Russian, Southeast Asian, Islamic and also perspective Turkestan (Turan) plates, what compose the belt of geopolitical activity (political North), as well as plates of South American, South Africa and Australia, what compose the world's southern shadow belt (political South). Each geopolitical plate includes its core area with concentration of political or economic power and a wide peripheral area.

The world's geopolitical axis (geopolitical backbone) is identified on the directions Washington-London-Paris-Berlin-Moscow-(Astana)-Deli-Beijing-Tokyo. This is as a peculiar destiny line, which governs the development of the world. Some regions of religious fundamentalism were defined in this map too, including Poland-Lithuania as its catholic version.

Another step was made in the sphere of optimisation of traditional political map. The principal conclusion about the insufficiency of standard cartographical image of it (states and its boundaries) was made and recommendations about including the differentiation of the political type of states governing were given (Fig. 3). Such new attribute might enforce the political content of this map and present more real geopolitical structure of the world in its political framework version for nationhood expression type. Some core types of identifying of the political type of states governing were proposed (parliamentary republic, presidential republic, socialist or people republic, parliamentary monarchy and absolute monarchy). Future necessity to define intermediate versions of them, such as parliamentary-presidential (as Lithuania) and presidential-parliamentary (as France) forms of republic type of governing is possible for the further optimising the content of the political maps.

A very important feature of state governing - federalism – also is necessary to be determined in the political map. Now it is a very popular form of state status on a global scale. Moreover, this form is a well-liked factor in all global or mega-continental geopolitical concepts with imperial approach. Sometimes, its religious version Islamism becomes a significant political factor of state governing.

By the author of this article, the term “geopolitics” is understood as a synonym of “geographic politics” and suggests finishing all peripeteias related with illogical confusion of and contradictions between geopolitics and political geography.